

A „klasszikus” politikai populizmus Latin-Amerikában argentín, brazil és mexikói példák alapján

Horváth Gyula*

Abstract The different aspects and the appearances of the Latin American populism are analysed in the study that concentrates on the period between 1920 and 1955. The cases chosen in this article are Peron’s Argentina, Vargas’s Brasil, and Cárdenas’s México. The article analyses the historical circumstances of the populism, the populist parties, the regimes, the relationship between the populist regimes and the Church. Special attention is paid to the peronist third position ideology and the justicialism.

Keywords populism • Peronist Party • Integralist Party • cristero • PRM • justicialism • third position

Az 1920 és 1955 közötti latin-amerikai populizmus megjelenését, különböző aspektusait elemzi a tanulmány. A cikk a peronista Argentínára, a vargista Brazíliára és Cárdenas Mexikójára koncentrál. A tanulmány elemzi a populizmus kialakulásának történelmi körülményeit, a populista pártokat, rendszereket, az egyház és a populista állam viszonyát. Kiemelt figyelmet kap a cikkben a peronista harmadik pozíció és a justicializmus elemzése.

Latin-Amerikában a populizmusnak két nagyobb történelmi korszakát különböztetjük meg. Az első a „klasszikus” latin - amerikai populizmus kora, amely az 1920–1955-ös évekre terjed ki és főként Argentínában, Brazíliában és Mexikóban hatott, mégpedig olyan erőteljesen, hogy mindhárom „fontos” országban a populista erők hatalomra is jutottak. A másik nagy korszak a XX. és a XXI. század fordulójától kezdődik, és a mai napig is tart.

Jelenlegi írásomban csak érintőlegesen foglalkozom a populista politizálási stílussal, mert inkább a populizmus kialakulására, tömegbázisára, ideológiájára koncentrálok. Ezen belül is az alábbi témákat szeretném kiemelni:

1. A populizmus megjelenésének és a populisták hatalomra kerülésének történelmi körülményei Latin-Amerikában. A társadalmi háttér.
2. A gazdasági háttér.
3. Az Egyház és a populisták.
4. A hadsereg és a populisták.
5. A „harmadik utas” sem kapitalizmus, sem kommunizmus ideológia.

---

* Kaposvári Egyetem, Pedagógiai Kar, Társadalomtudományi Tanszék
E-mail: marcimate01@gmail.com

1. A populizmus megjelenésének és a populisták hatalomra kerülésének történelmi körülményei Latin-Amerikában. A társadalmi háttér.

Ideológiai, politikai síkon Latin-Amerikában a populizmust két földrész-szerte elterjedt ideológia előzte meg: a liberalizmus és a pozitívizmus. A liberalizmus – amely kis késéssel érkezett Európából – a XIX. században hatott, a gyarmatok felszabadulása után a XIX. század hetvenes-nyolcvanas éveikiig. Fő feladata a gyarmati rendszer intézmény rendszerének lerombolása, és az új, független államok működési struktúrájának kiépítése volt.

A pozitívizmus a XIX. század végétől a XX. század elejéig hatott, és fő feladatának a megkésett tőkés fejlődés felgyorsítását tekintette. Fejlődés alatt döntően az anyagi fejlődést (ipari, közlekedési) értette.² Mindkét ideológia esetén az elméleti alapokat Európában dolgozták ki, így mindig is többé-kevésbé idegen ideológiáknak tekintették, amelynek bizonyos elemei hasznosíthatók Latin-Amerikában. Mindkét ideológia elsősorban az anyagi fejlődésre koncentrált és nem (vagy csak kevésbé volt) tekintettel annak társadalmi árára.

A pozitívizmust felváltó új ideológiai gyakorlat és politikai gyakorlat, a populizmus, ezt kívánta orvosolni. A liberalizmus és a pozitívizmus eredetével szemben nemzeti, erőkre való támaszkodást tekintette fő feladatának. Az egyébként igen heterogén populista tábor összefogó erejévé pedig a nacionalizmus vált. Azt is mondhatjuk, hogy a pozitívizmus mintegy oka volt a populizmusnak.³

Elterjedt az a nézet, hogy a populisták Latin-Amerikában általában puccsal kerültek hatalomra. A vizsgált országok esetében az ellenkezője az igaz. Juan Domingo Perón Argentínában, Lázaro Cárdenas Mexikóban demokratikus választással került hatalomra. Getulio Vargast Brazíliában ugyan a hadsereg egy része emelte a hatalomba, de nem puccsal, hanem „forradalommal” (1930-ban). Ez a tény természetesen nem zárja ki, hogy nem építettek ki a politikai elit és a tömegek között egy elitista, autokratikus kormányzást. Azonban itt is figyelembe kell venni a különbségeket. Perón saját pártot hozott létre (a Peronista Pártot), Cárdenas azonban nem hozott létre új populista pártot, hanem a meglévő populista pártot „megszüntetve, megőrizve” beépítette a forradalom eredményeinek megőrzésében érdekelt munkás és paraszt szakszervezetekkel együtt megalakított populista pártba, amelynek négy szektora (népi, munkás, paraszt, katona) volt.

Vargas Brazíliában az Új Állam alatt pedig egyszerűen minden pártot betiltott és egy autokratikus populista államgépezetet hozott létre, amelyben a populista elit a populista párt helyett a szakszervezetekre támaszkodott.

Argentínában jelentős változások zajlottak le a két világháború között. Az anyagilag semleges Argentína sokat nyert a háborús feleknek szállított élelmiszeripari szállítmányokból. Fellendült az élelmiszeripar, virágzott az állattenyésztés. A leglátványosabb változás azonban a lakosság összetételében és területi megoszlásában történt. Argentínában a városi lakosság száma 1914 után már meghaladta a falun élők számát.⁴

A második világháború után ez a tendencia tovább erősödött. 1947-ben már 9.932 ezer volt a városi lakosság száma, szemben az 5.961 ezer falusi lakossal.⁵ A gazdaságilag aktív lakosság hetvenöt százaléka városokban élt, ezen belül is Buenos Aires-ben koncentráldott a gyárak 62,2 %-a és a munkások és alkalmazottak 71,8%.⁶ A munkások és alkalmazottak aránya jelentősen megváltozott a populista Perón megjelenése előtt. Ideológiai szempontból fontos megjegyezni, hogy a nagy bevándorlási hullámok 1930 körül lezárultak. A munkások és városi kispolgárság és a középréteg létszámának növekedése a faluról városba áramlás intenzitásával magyarázható.

Következésképpen, amíg az Európából bevándorlók magukkal hozták otthoni eszméiket (szocializmus, kommunizmus, fasizmus), az új faluról városba áramló munkás és kispolgári generáció ezekkel már nem rendelkezett, így a populisták ideológiája, politikai aktivitása könnyen hatott köreikben. Meg kell jegyezni, hogy a „nemrég” még falusi lakosság megszokta a helyi caudillók hatalmát és a városba költözés után is nyitott maradt az új caudillók (jelen esetben a populisták vezető) szerepének elfogadására.

Juan Domingo Perón ezredes egyike volt az 1943-as katonai államcsíny előkészítőinek. Egyik szervezője volt a G.O.U.-nak, (Egyesült Tisztek Csoportja), amely becslések szerint tisztikar 60%-át tömörítette.⁷

Az államcsíny után perón meglehetősen periférikus posztra került, a Népjóléti Államtitkárság vezetője lett, ahol a szakszervezetekkel való kapcsolattartás volt a feladata. Perón hamarosan felismerte, hogy a háború végével a katonai diktatúra tovább már nem tartható fenn. Amennyiben viszont szabad választásokat tartanak, az a jelölt győz, aki a legtöbb szavazatot fogja kapni. A legtöbbet pedig az kaphatja, akit a legnagyobb létszámú társadalmi rétegek támogatnak. Így fordult Perón érdeklődése a munkásság felé. Egy későbbi írásában erről így ír: „Egy doktrínában gondolkodtam, de akkor hogy ezt mozgásba lendítsük, tömeges támogatásra volna szükségem. Ezt a tömeges támogatást csak a néptől tudtam megkapni, ezért aktívvá kellett őket tennem.”⁸ Perón kihasználta a munkás és az alkalmazotti szakszervezetek gyengeségét, rivalizációját. 1942-ben az Általános Munkásszövetség (CGT) két részre szakadt. Az új CGT a baloldal, főleg a kommunisták vezetése alá került. Perón letiltotta a CGT 2-öt, a másik szervezetet pedig a peronista vezetők segítségével megnyerte.⁹ Amikor a kormány rájött Perón ambícióira, letartóztatta, de 1945. október 17-én több százezres tömeg követelte kiszabadítását és annak lehetőségét, hogy indulhasson az elnökválasztáson.¹⁰ Az 1946-os elnökválasztáson két csoportosulás indított esélyes jelöltet. A Demokratikus Szövetség (Unión Democrática), amely szinte az összes Perón ellenes erőt, a jobboldaltól a kommunistákig, magába foglalt. A peronisták fő erejét a szakszervezetek és Munkáspárt jelentették. A választás eredményeként Perón győzött 56%-kal, így törvényes és demokratikus választás által legitimálva lett Argentína elnöke (1946–1952, 1952–1955, 1973–1974).

Braziliában Argentínához hasonlóan a két világháború között ugrásszerűen megnőtt a városok lakossága (pl.: Rio de Janeiro és ekkor lett São Paulo is milliós metropolisz). Argentínától eltérően itt a városok népességének növekedése kevésbé köszönhető a faluról városba vándorlásnak főként az Európából beözönlő emigránsoknak köszönhetően, ahol megnőtt a városokba tömörült munkások, kispolgárok létszáma. Argentínától eltérően Braziliában elterjedtek az európai eszmék, így a kommunizmus, fasizmus, amit a brazil populizmus ideológiájának „kezelní” kellett (elvetve vagy felhasználva az európai ideológiák egyes elemeit).

Braziliában Getúlio Vargas 1930-ban került hatalomra, aki az argentin és mexikói elnököktől eltérően nem törvényes választás útján, hanem katonai felkelés segítségével került hatalomra. Hatalomra jutását segítette az un. tenentista mozgalom, ami katonák, hadnagyok (tenente=hadnagy) mozgalma volt, akik a kispolgárság képviselői voltak a hadseregben. Mozgalmukat összefogó ideológiájuk főleg a „vendepátria” (=a hazát kiáruló) oligarchia ellen irányult. Ennek következtében jelszavuk a gazdasági nacionalizmus volt, amely a tenenték támogatása alapján hatalomra kerülő Vargas állami ideológiájának rangjára emelkedett. Mindehhez hozzájárult az is, hogy az 1929–33-as gazdasági válság hatására a brazil kávétermelő földbirtokos réteg defenzívába szorult. Különösen 1932 után, mikor a São-Pauló-i felkelést a kormány leverte. Amíg Argentínában Perón a munkásságban találta meg a populista politikát

támogató erőt, addig Vargas a hadseregre támaszkodva, kompromisszumot kötött az ültetvényesekkel. Így nem volt szüksége a munkásság támogatására. Ennek ellenére Vargas több un. „munkásvédő”, szociális intézkedést hozott (fizetett szabadság, 8 óras munkanap, kedvező nyugdíj feltételek). Ezekre azért volt szüksége, hogy távol tartsa a munkásságot a kommunistáktól és a fasisztáktól. A brazil fasiszta párt, az Integralista Párt (Partido Integralista), a kispolgárságot és a munkásságot tekintette fő bázisának. A válság alatt tönkrement, vagy egyre rosszabbul élő társadalmi rétegek gyorsan növelték a fasiszta párt sorait. (1935-ben már 400 ezer tagja volt a fasiszta mozgalomnak¹²). Az integralisták – Vargashoz hasonlóan – is az import-helyettesítés szükségességét hirdették, de külpolitikai szempontból nyíltan Németország és Olaszország mellé álltak.¹³

A Vargas kormányra veszélyt jelentő másik politikai erő a kommunisták vezette Nemzeti Felszabadító Szövetség (Aliança Nacional Libertadora - ANL) szintén a munkásságot és a kispolgárságot tekintette meritési bázisának. 1935-ben a népfront taglétszáma 400 ezer körül mozgott.¹⁴

Mind az integralistákról, mind a népfront híveiről elmondható, hogy városi mozgalmak voltak és elhanyagolták a parasztság szervezését.

Vargas kijátszotta egymással a két mozgalmat. Az integralistákat támogatva betiltotta az ANL-t. 1935-ben, amikor az ANL megpróbált felkelést szítani, vezetőit börtönbe juttatta.

Az integralisták támogatták Vargast, de csalódnuk kellett. 1937-ben Vargas ugyanis bevezette az új államot (Estado Novo), amelyben a hadseregre támaszkodva populista diktatúrát valósított meg. Az Új Államban betiltották a párokat (az Integralista Pártot is), és nem hívták össze a parlamentet. Vargas erőteljes import-helyettesítő iparosításba kezdett. A kávéültetvényesek a nyomott kávéárak miatt immár az iparba fektették a tőkét. (1938-ban létrejött a nacionalista iparosítás jelképe a volta redonda-i vasmű). A munkásságnak adott engedmények és a kispolgárságnak valamint a középrétegeknek biztosított állások miatt a kormánynak nem kellett félnie a bal- és jobboldal megerősödésétől. A brazil politikai elitnek Vargas vezetésével sikerült találnia egy erősen centralizált államalakulatot, amely biztosította a földbirtokos oligarchiával szemben akaratának érvényesülését; az import-helyettesítő gazdaságpolitikát, végső soron a megkésett tőkés fejlődés felgyorsítását.

Mexikóban Lázaro Cárdenas elnök Perónhoz hasonlóan szintén törvényes választások útján került hatalomra. Mexikóban 1910 és 1920 között egy populista forradalom zajlott le, amely átfogó ideológia nélkül, sok rész-ideológia halmazaként jelent meg.¹⁵ A forradalom következménye - éppen a bennlévő társadalmi erők ideológiájának sokszínűsége miatt, - egy populista ideológia és politikai gyakorlat kialakulása és uralkodóvá válása főként Lázaro Cárdenas (1934–1940) elnöksége alatt.

Mexikóban a forradalom után hatalomra került populista elit még igen gyenge volt, ezért kénytelen volt szövetségre lépni az 1910-es forradalom eredményeiben érdekelt két legnépesebb társadalmi osztállyal a munkássággal és a parasztsággal.

A mexikói forradalomból győztesen kikerülő politikai elit stratégiai célja a következő volt:

1. egyetlen pártba tömöríteni a populizmusban érdekelt erőket,
2. segíteni megszervezni a munkásság és a parasztság egységes, országos szintű szervezeteit,
3. az utóbbiakat csatlakoztatni a hivatalos párthoz,

Élias Calles elnök ismerte fel még 1928-ban (Alvaro Obregón ex-elnök halála után), hogy ki kell alakítani a forradalmi elit egységes központját. „Talán első eset Mexikó történetében, hogy nincsenek caudillók. Véglegesen és határozottan kell

szakítanunk a caudilló kormányzás gyakorlatával és be kell vezetni az intézmények korát”¹⁶ Az intézményeken belül jelentős koordináló szerephez jutott a párt, a Nemzeti Forradalmi Párt (Partido Nacional Revolucionario-PNR). A PNR megalakulása a populizmus „intézményesítése” útján jelentős állomás volt. Hiszen megszületett egy olyan „ideológiamentes” párt, amely együttműködési kereteket hozott létre a populista erők számára.

A mexikói populizmus a brazil és az argentin populizmustól eltérő sajátossága az, hogy a szervezett parasztság jelentős szerepet játszott a mexikói populizmusban. Lázaro Cárdenas segítségével megalakul 1935-ben a Nemzeti Parasztszövetség (Confederación Nacional Campesina -CNC), amely egységes kormány hű szervezetbe tömörítette a földhöz juttatott parasztságot. a mexikói populista elitnek a földbirtokos oligarchiával szemben egyik legfontosabb (a tömegeket mozgósítani tudó) szövetséges volt a populista erők által földhöz juttatott parasztság. Cárdenas elnök a falusi földközösséget részesítette előnybe az egyéni kisbirtokosokkal szemben. Ez egyfelől magyarázható tradíciókkal, az ejido (indián földközösség) gyakorlatával (ejido= föld és faluközösség) másfelől a populista elit azon koncepciójával, hogy könnyebb szervezni az egyes pólusokban együttlakó nagyszámú parasztságot, mint a kisbirtokosokat. Cárdenas az agrárkérdést integrált problémának tekintette, az ejido-t nemcsak társadalmi formációnak, de gazdasági tényezőnek is vélte, amely a piacra is termel.¹⁷

A munkásság körében is megszületett, egy a kormánnyal együttműködni képes központi szakszervezet, a Mexikó Dolgozóinak Szövetsége (Confederación de Trabajadores de México – CTM), amely Mexikó szervezett munkásságának többségét (600 ezer tag, 3 ezer tagszervezet) tömörítette.¹⁸

Cárdenas 1938-ra elérkezettnek látta az időt arra, hogy átalakítsa a „forradalom hivatalos pártját” (PNR) és felhasználva a Mexikóban elterjedt népfront gondolatot, azt egy többszektorú populista párttá alakítsa.¹⁹ A márciusban megalakult új párttal négy egymástól független, de a populista kormányzó elit érdekeit szolgáló vezetőségtől függő un. *szektor* volt a munkásság (elsősorban a CTM), a parasztság (CNC), az un. népi szektor (a kispolgárság és a „nemzeti” burzsoázia), valamint a hadsereg.²⁰

Perón is felismerte a pártalakítás szükségességét. A populista „kormánypárt” 1947-ben jött létre a Peronista Párt (Partido Peronista) néven. Perón azonban attól félve, hogy a párt leszűkíti a peronisták mozgáskörét, igyekezett hangsúlyozni, hogy a peronizmus egy mozgalom, amelyet nem lehet bezsugorítani egy politikai párt kereteibe. „A peronista mozgalom nem egy politikai párt...alapkonceptiója szerint egy nemzeti mozgalom. Ismétlem: nem vagyunk politikai párt, mozgalom vagyunk, és ezért nem képviselünk szektás vagy külön érdekeket, mi egyedül a nemzeti érdekeket képviseljük” – jelentette ki Perón.²¹

2. A gazdaság és a populizmus

Nem tartható az a vélemény, hogy a populizmus csak ott eredményes, ahol általános a szegénység, mert a populista vezetők ott tudnak többet ígérni. Jó példa erre Argentína esete, ahol Latin-Amerikában viszonylag magas keresetek voltak, mégis a peróni éra alatt a fizetések tovább nőttek. 1913 és 1950 között az ipari munkások fizetése ötszörösére emelkedett. A populista ideológia gazdasági alapja az import-helyettesítő iparpolitika volt. A peronista iparfejlesztési stratégia nagyfokú nacionalista kampány közepette ment végbe. Államosították („nacionalizálták”) a vasutat, amely addig angol tulajdonban volt. Az erőltetett iparfejlesztés megnyerte és Perón oldalára állította az ipari vállalkozók jelentős részét. A világháború végén Argentína gazdag ország

volt. Az erőltetett iparosítás viszont sok pénzt igényelt. A tartalékok fogytával Perón más pénzforrás után nézett; megsarcolta az agráriumot. A sarc beszédésének eszköze az Argentin Kereskedelemfejlesztő Intézet (Instituto Argentino de Promoción de Intercambio-IAPI) volt. Az IAPI alacsony áron felvásárolta a mezőgazdasági terményeket és a világpiacon magas áron adta el. A propaganda szintjén Perón azt hangoztatta, hogy ahhoz, hogy legyőzzék a monopóliumot, azaz egy hatalmas külföldi erőt, egy elefántot, egy másik elefántot (jelen esetben IAPI-t) kellett létrehozni.²³ Bár Perón azt hangoztatta, hogy „azé a föld, aki megműveli”,²⁴ a peronizmus alatt jelentős földreformra nem került sor, a földbirtokokhoz nem nyúltak. (1946 és 1949 között összesen 305.230 hektár került felosztásra, amelynek többsége a természettől elhódított terület volt). Ezzel magyarázható, hogy az argentin populizmus munkás- és parasztcentrikus volt.

Nagyon hasonló volt a helyzet Brazíliában, ahol a Vargas által meghirdetett import-helyettesítő gazdaságpolitika alapján szintén iparfejlesztés volt. Amikor Vargas átvette az uralmat (1930), szakítani akart a kávétermelő nagybirtokosok hatalmával, amelyre azok a São-Paulo-i felkeléssel válaszoltak (1932). A felkelés leverése után Vargas jobbnak látta, hogy kiegyezzen az ültetvényes oligarchiával. Ennek a kiegyezésnek lett az eredménye az 1934-es Alkotmány. A kiegyezés értelmében a kávétermelő nagybirtokosok felhalmozott tőkéjüket immár nem (az egyébként nyomott világpiacon áru) újabb kávéültetvények létesítésébe, hanem ipari vállalatok alapításába fektették. Ezzel hozzájárultak Vargas import-helyettesítő programjának sikeréhez. Vargas „azzal hálálta meg”, hogy eltekintett a földreformtól. Ennek következtében Brazíliában a populizmus sem koncentrált az agráriumra és benne Argentínához hasonlóan a városi jelleg dominált.

Mexikóban a populista elit fő célpontja viszont az agrárium volt. Mexikóban Cárdenas kimondottan szövetségesének tekintette a parasztságot, mindenekelőtt a populista kormányok által földhöz juttatott ejidatáriókat (ejidók tagjai). Cárdenas például még fegyvert is adatott az ejidatárióknak, hogy szükség esetén meg tudják védeni a kormányt. (1938-ban már 60 ezer felfegyverzett és a hadsereg tisztjei által kiképzett ún. agrarista állt fegyverben).²⁵

A Cárdenas kormány több földet osztott ki, mint a forradalom utáni összes kormány. (1934 és 1940 között 20.072.957 hektár földet osztottak ki).²⁶

A mexikói gazdasági nacionalizmus „fénypontja” az olajkincsek „nemzeti kézbe vétele” volt 1938-ban, amelyet a Szakszervezeti Központ (CTM) támogatásával hajtottak végre.

Mindhárom országban jellemző volt a populista kurzusra az állam szerepének felértékelése. A gazdasági elmaradás egyik fő okaként tekintettek a gyenge államra. Filozófiai téren ezért vetették el a liberalizmust és a pozitívizmust, mert gyenge államot hirdetett. A populisták szerint az államnak aktívabb szerepet kellene játszania a gazdaságban, (ha kell visszaállamosításokkal is). Az erős állam legfőbb feladata a fejlődést (import-helyettesítést) elősegítő gazdaságpolitika (protekcionalizmus, infrastruktúra, ipari beruházások).

A populista állam „osztályok feletti”, nemzeti és mint ilyen, össznemzeti érdekből beavatkozhat a gazdaságba, a társadalmi, politikai életbe. A populista állam „politizáló” állam, amely mozgósítja híveit, demonstrációkat, pártot szervez, ellenőrzi a szakszervezeteket stb.

Mivel a populista állam mögött populista szövetség áll, a populista rendszerek diverzifikáltabb külpolitikát folytattak, mint a latin-amerikai nem populista rendszerek. (Perón nem küld katonát Koreába, Vargas lavírozik a nagyhatalmak között, Cárdenas kiáll a spanyol köztársaság mellett). Ez azzal magyarázható, hogy mindig

tudtak a szövetség egy-egy elemének akaratára, nyomására hivatkozni és azt kormányzati szintre emelni.

Ha az Európában megszokott jobb- és baloldal kategóriában gondolkodunk, akkor is kimutatható a különbség a vizsgált populista országok között. Cárdenas baloldali populizmust valósított meg. Perón pedig az általa szélsőségnek tekintett lehetőség helyett egy középutas populizmust hirdetett meg. Cárdenas rendszere megtűrte az ellenzéket, megengedte működésüket. Ezzel szemben Vargas Estado Novo rendszerében minden pártot és mozgalmat betiltottak és a parlamentáris rendszer nem működött. A rendszer által megalkotott új alkotmány (1937) is csak papíron maradt. Perón alatt szintén új alkotmány született (1949), amely lehetővé tette a parlamentáris rendszer működését.

3. A populisták és az Egyház

Ismert tény, hogy Latin-Amerika „katolikus” földrészt, ezért fontos kitekinteni a populisták és az egyház viszonyára. Brazíliában az egyház erőteljesen támadta az integralistákat a népfronttal szemben. 1932-1937 között több mint 20 püspök és vezető egyházi szervezet adott ki az integralistákat támadó állásfoglalást politikai ügyekben.²⁷ Az Integralista Párt a vallást az általuk létrehozandó „integrált állam” egyik alapvető pillérének tekintették. Mivel az egyháznak nem volt politikai pártja, híveit mégis az integralisták támogatására szólította fel. Azonban, később az 1937-es Új Állam bevezetésével Vargas betiltotta az Integralista Pártot, ami egy ideig bizonytalanságot okozott az egyházi körökben, de miután látták, hogy Vargas az egyház integralistákat támogató tételeit valósította meg, (pl.: a kommunisták elleni erőteljes fellépés, a vallásszabadság biztosítása), így Vargas és az egyház között egy pozitív modus vivendi alakult ki az Új Állam idején. Vargas második elnöksége alatt (1950-53) ez a modus vivendi maradt, de a pozitív jelző már nem volt jellemző az egyház és a populisták közötti viszonyra.

Argentínában Perón hatalomra jutásakor az egyházzal való viszonya kimondottan jónak mondható volt, sőt az egyház 1946-ban Perónt támogatta azzal, hogy híveinek azt sugallta, hogy ne támogassák a kommunistákat. Így követve Perónt támogatták a választások során, mivel a Perón ellenfeleiként fellépő kommunisták a Demokratikus Szövetség soraiban politizáltak. A peronizmus elején az egyház és a peronisták között a viszony jónak volt mondható. Ez a jó viszony azonban 1954-ben megromlott, amikor a peronisták az oktatásba is be akarták vezetni a justicialista (peronista) ideológiát. Ráadásul a peronista többségű parlament olyan törvényeket fogadott el, mint a házasságon kívül született gyermekek jogainak elismerése, a válás megengedése. A két fél egymást kölcsönösen vádolta az újságok hasábjain, és tömegdemonstrációkra hívta fel híveit. Az egyháznak jelentős befolyása volt a hadseregben is azoknak a tiszteknek a körében, akik egy Perón elleni lázadást sürgettek.

Mexikóban élesedett ki az állam és az egyház viszonya.²⁸ 1926-ban tört ki az un. cristero felkelés, amelynek során kb. 30 ezres vallási gerilla harcolt a 72 ezres kormány sereg ellen.²⁹ A cristero felkelés kitörésének oka az az állami törekvés volt, amely arra irányult, hogy az állam érvényesítse az 1917-es Alkotmány 3. illetve 130. paragrafusát, amely kimondja, hogy az egyháznak nem lehet földje, vagyona. (Még a templomok is az állam tulajdonát képezik). Amikor a Calles kormány 1926-ban elkezdte megszabni a papok számát, elvette a templomokat és iskolává, könyvtárrá alakította azokat a katolikus egyház „egyházi sztrájkjal” válaszolt, felfüggesztve az istentiszteletek bemutatását, a keresztelőkön való megjelenést stb.³⁰ Az 1926-ban

kezdődött véres polgárháborúban közel százezer ember esett el. (100 papot végeztek ki a kormánycsapatok). A harcoknak csak 1929-ben lett vége kompromisszummal.

Cárdenas alatt is feléledt a vallási alapon történő ellenállás gondolata. A Cárdenas ellenes egyes jobboldali erők megpróbálták felébreszteni a kommunistának, ateistának nevezett kormány elleni vallási gerilla háborút. Cárdenas azonban a földreformmal kifogta a szelet a próbálkozás vitorlájából, így az megfelelő társadalmi bázis nélkül nem fejlődhetett egyfajta második cristero mozgalommá. A cristero felkelés végső eredménye az lett, hogy megerősítette a Cárdenas köré tömörült populista erők összefogását.³¹

4. A populisták és a hadsereg

Mindegyik elemzett populizmus esetében jelentős szerephez jutott a hadsereg. (Annál is inkább, mert Perón és Cárdenas is hivatásos katona volt. Egyedül Vargas volt civil).

Argentínában a hadsereg hajtotta végre az 1943-as puccsot. Perón maga is hivatásos katona volt, és Perón elnökként mindvégig nagy gondot fordított a hadsereg fejlesztésére, a technikai bázis korszerűsítésére, a tisztek megbecsülésére. (Az argentin tisztek fizetése jóval magasabb volt, mint a megfelelő rangú USA tiszteké). Argentína katonai költségvetése 1945-ben meghaladta Kolumbia, Brazília, Peru, Chile és Venezuela együttes katonai költségvetését.³² Egy elemzés szerint 1946-ban a 44 argentin tábornok közül 13 peronista, 15 Perón ellenes és 16 „semleges” volt.³³ A hadsereg főtisztjei azonban az idő haladtával egyre inkább attól tartottak, hogy Perón populista politikája baloldali fordulatot tesz. Ráadásul Perón az egyházzal való konfliktusban is az egyház mellett foglalt állást.

A hadsereg Perón ellenes főtisztjei abban biztosak voltak, hogy a nép körében népszerű Perónt lehet demokratikus úton eltávolítani, ezért katonai megoldásokkal próbálkoztak. Az 1951-es, majd az 1955. júniusi lázadást sikerült Perónnak leverni, de az 1955. szeptemberi puccsot már nem sikerült meghiúsítania. Így szeptember 19-én lemondott és Paraguayba emigrált.

Brazíliában az 1930-as hatalomátvétel után a hadsereg vezetése a Vargashoz hű tenenték kezébe került, akik támogatták modernizációs törekvéseit és populista módszereit. A hadsereg Vargas mellé állt a kritikus időszakokban; 1932-ben a são-pauloi felkelés alatt, az 1935-ös népfront lázadás és az 1938-as integralista puccs idején. Az Új Államban a hadsereg mindvégig az elnököt támogatta. Paradox módon 1945-ben a hadsereg mondatta le Vargast attól félve, hogy a háború utáni demokratizálódási folyamat során az elnök nem tudja megakadályozni a baloldali fordulatot. 1950-ben Vargast demokratikus választások során újra elnökké választották. Az alatta kibontakozó baloldal felé hajló populista mozgalomtól félve a hadsereg ismét közbelépett, de Vargas 1953-ban öngyilkos lett.

Mexikóban a forradalmat megnyert hadseregen belül 1924-ben került sor tisztogatásra. A De la Huerta tábornok által vezetett felkelés leverése után a mexikói hadsereg 318 tábornoka közül 54-et kivégeztek, és helyükre a forradalmi elit embereit ültették. az új vezetésű hadsereg kormány hű maradt a cristero felkelés alatt, majd kitartott Cárdenas mellett elfogadva az elnök populista módszereit. Cárdenas azonban (talán) óvatosságból a hadsereget is megjelenítette (képviselői révén) az újjászervezett populista pártban, a PRM-ben, ahol a hadsereg az „új” párt egyik szektora lett a négy közül. Ezzel Cárdenas elérte, hogy a szakszervezeti vezetők, a szervezett parasztság, a polgárság és a hadsereg közvetlenül beszélhesse meg „egy asztalnál” a vitás politikai problémákat. (Talán a hadsereg és a politikai, társadalmi erők közvetlen kontaktusá-

nak köszönhető, hogy Mexikóban 1938 óta nem volt katonai puccs, lázadás, nem úgy, mint Latin-Amerika többi államában).

5. A „harmadik utas” sem kapitalizmus sem kommunizmus ideológia

A tárgyalt Latin-Amerikában létrejött populizmusok között is jelentős különbség volt az ideológia kidolgozottsági fokában. Vargas Braziliában nem dolgozott ki koherens ideológiát. A Vargas - féle populizmust egyfajta autokratikus, pragmatikus populizmusnak nevezhetnénk. Cárdenas alatt a populistáknak nem volt szükségük új ideológiára, mert helyette átvették a forradalom egyes elemeit, és propagandájukban mindig azt hangsúlyozták, ami az adott pillanatban szükséges volt (pl.: egyházellenesség). A mexikói populisták élesen fasiszta ellenesek voltak, így ideológiájukban jelentős szerep jut a fasiszmus tagadásának.

A leginkább koherens ideológiával a peronisták rendelkeztek. A Perón nevéhez fűződő ideológiai rendszer, a justicializmus (társadalmi igazságosság) abból indul ki, hogy „ az emberiség átmeneti társadalomban él”, ahol választhat a fasiszmus és a kommunizmus között. A peronizmus szerint van egy harmadik pozíció (tercera posición) a justicializmus, amely „egy olyan doktrína, amelynek célja az egyéni boldogság megtalálása a társadalmiban, azáltal, hogy megteremti a harmóniát az anyagi, a szellemi, az individuális és a kollektív erők között, magáévá téve a keresztény álláspontot. A harmadik utas pozíció a harmónia állapota.”³³ Perón szerint „az új Argentína nem lehet kapitalista állam, mert a kapitalizmus hideg nemzetközi erő, amelynek nincs hazája, se szíve. A pénz fattyúja. A gazdaság kiszolgálója.”³⁴ „A világon ezekben a percekben is folyik a harc a kapitalisták és a kommunisták között, és mi nem akarunk sem egyik, sem másik lenni, de nem vagyunk a kommunizmussal sem, amely szintén ellenünk lesz.”³⁵ Perón szerint egy harmadik útnak kell léteznie: „Forradalmi doktrínánk azt tartja, hogy amint megvalósul a tökéletes szociálpolitika, a tőke és a munka között ki kell alakulnia egy abszolút harmóniának, amelyben mint együttműködők jelennek meg (a munka és a tőke) és egymással együttműködnek az igazi nemzetgazdaság megteremtése érdekében.”³⁶ Perón elképzelése szerint a társadalmi harmónia egyenlő egy egyensúlyi állapottal, amelyben „sem a tőke, sem a munka nincs valós értéke felett... Az ilyen harmóniának, illetve egyensúlynak három fontos tényezőn kell nyugodnia: a társadalmi kultúra evolúcióján, a munka méltóságán és a tőke humanizációján.”³⁷ A társadalmat az igazságosságra (justicialismo) kell építeni, amely „egy új életfilozófia, amely egyszerű, gyakorlati, népi, mélységesen keresztény és emberi.”³⁸ A peronisták a harmadik pozíciót tehát kettős értelemben használták; egyfelől a se nem kapitalizmust, se nem kommunizmust, másfelől a két erő, a tőke és a munka közötti harmóniát értették alatta.

Perón szerint a harmadik pozíció megvalósítása nem bízható a régi típusú (latin-amerikai értelemben vett) caudillokra, csak új típusú karizmatikus vezetőkre, a líderekre, a konduktorokra. Meg is magyarázza a caudillo és a conductor közötti különbséget: „A caudillo improvizál, a conductor tettei az általa létrehozott és mozgásba indított szervezetekben tovább élnek. Azaz a caudillo szervezetlen közegben mozog, a conductor szervez...A caudillismo szakma, a conducción művészet... Vezetni (=conducir) művészet, művésznek pedig születni kell.”³⁹

A populizmusban igen fontos tényező a vezér karizmája. Elterjedt nézet, hogy a populizmusban a vezérnek kötelező megfelelő karizmával rendelkeznie, hogy képes legyen megnyerni és egyesíteni a populista tömegeket. Perón esetében valóban beszélhetünk karizmatikus vezetőről, (még inkább elmondható ez Evita Perónról).

Cárdenas esetében inkább pártja (a forradalmi párt) kölcsönözte a karizmát az elnöknek. A karizma a populista tapasztalatok szerint átszállhat a pártra és vizont. Vargas esetében nem beszélhetünk személyes karizmáról. Az ő karizmáját a sajtó teremtette meg (A szegények atyja – Pai de Pobres).

A populistákat azzal vádolják (sokszor joggal), hogy üres ígéretésekkel, demagógiával hitegetik híveiket. Itt azonban van egy határ. Ha hatalomra kerülésük után a populista politikusok nem teljesítik ígéreteik legalább egy részét, megszűnik a karizmájuk, következésképpen csökken népszerűségük és társadalmi táboruk. A populista elitet tehát kötelezi a „teljesítés imperatívusza.”⁴⁰

Jegyzetek

1. Gyula Horváth – Sára H. Szabó (2004): *La Historia y las Ideas (el liberalismo, el positivismo y el populismo en Brasil y México (1820–1945))*, Editorial David, Kaposvár; Vicente Bareto (1973): *A ideologia liberal no proceso da independencia do Brasil*. Centro da documentação de publicação, Brasília; Jesús Reyes Heróles (1985): *El liberalismo mexicano en pocas paginas*. Lecturas mexicanas. 100. México.
2. Leopoldo Zéa (1985): *El positivismo y la circunstancia mexicana*, Cultura Sep, México.
3. Sára H. Szabó (2005): *El positivismo como "causa" del populismo*, (La Revolución mexicana contraria al positivismo). In: Gyula Horváth- Sára H. Szabó (2005): *Capítulos de la Historia de México. (De Maximiliano al populismo)*. Editorial David, Kaposvár.
4. Carlos S. Fayt (1967): *Naturaleza del Peronismo*. Viracocha Buenos Aires, 67.p.
5. Fayt, 67.p.
6. Horváth Gyula (1996): *A peronizmus*, JATE Hispanisztikai Tanszék, Szeged, 15, 17.p.
7. A G.O.U: rövidítésének több magyarázata is létezett. (Lásd: Albert Ciría (1974): *Parties and Powers in Modern Argentina*, State University of New York, 76.p.
8. Juan D. Perón (1976): *Yo Juan Domingo Perón*. Relato autobiográfico. Planeta Barcelona, 44.p.
9. Robert J. Alexander (1951): *The Perón Era*. Columbia University Press, 1951.
10. A jobboldal a Perónt támogató tömeget „csőcseléknek”, a baloldal pedig fegyveres bandáknak, a nyomor felszínre tört képviselőinek titulálták. Joseph A. Page (1989). *Perón Primera Parte (1895–1952)* Javier Vergara, Buenos Aires.
11. Hélio Silva (1972): *A revolução traída*. Civilização Brasileira, Rio de Janeiro.
12. Peter Flynn (1978): *Brazil. A Political Analysis*. London. 73.p.
13. Plínio Salgado (1955): *Que o Integralismo*. São Paulo (Az írás az integralisták programját tartalmazza).
14. Robert M. Levine (1980): *O Regime de Vargas. Os Anos Críticos, 1934–1938*. Rio de Janeiro, 122.p.
15. Horváth Gyula (1996): *Ültetvény és politika*. Tanulmányok Brazília történetéből. Hispán Kiadó, Szeged.
16. Horváth Gyula (1996): *A populizmus kialakulása Mexikóban*, Kaposi Kiskönyvtár, 9. Kaposvár, 62.p.
17. Cárdenas beszéde Meridában. In: Hilda Muñoz (ed.) (1976): *Archivo del Fondo* 54-55. Lázaro Cárdenas, México
18. CTM. 1936–1941. México, 1941. 208.p.

19. A CTM vezetőség megvalósult népfrontnak tekintette az új hivatalos pártot a PRM-et, amely „nem külföldi kópia, hanem a mexikói föld gyümölcse”. *Futuro*, 1938/május.
20. PRM: Pacto Constitutivo del Partido de la Revolución Mexicana. México, 1938.
21. Alberto Ciria: *Peronismo. Mythology or Ideology*. University of California, 1967, 9.p.
22. Horváth, 1996, 74.p.
23. Perón habla a los trabajadores del campo. Buenos Aires, 1949, 8.p.
24. Perón habla, 24.p.
25. *Seis Años de Gobierno al servicio de México 1934–1940*. México, 1940, 96.p. (Természetesen ez a „kis” kormányhű agrárhadsereg ellensúlyozhatta a hadsereget egy esetleges lázadás idején)
26. *Anuario Estadístico de los Estados Unidos Mexicanos*, México, 1941, 523.p.
27. Margaret Todaro Williams (1947): *Integralism and the Brazilian Catholic Church*. In: *Hispanic American Historical Review (HAHR)* 1947/3.
28. Jean Meyer (1976): *The Cristero Rebellion. The Mexican People between Church and State 1926–1929*. Cambridge.
29. Horváth Gyula (2005): *El cristero y la consolidación del populismo en México*. In: Gyula Horváth – Sára H. Szabó, 2005, 120.p.
30. *Carta Pastoral del Episcopado Mexicano*. 1926. július 26. *Archivo del Conflicto Religioso*, INAH /Micropeliculas/Rollo:10.
31. Gyula Horváth (2005): *¿Un nuevo cristero? (el populismo y la cuestión religiosa. México 1934-1937)*. In: Gyula Horváth – Sára H. Szabó, 2005, 141-156.p.
32. Robert A. Potash (1981): *El ejército y la política en la Argentina 1945-1962 (De Perón a Frondizi)*. Sudamerica, Buenos Aires, 18. p.
33. Potash, 1981, 23.p.
34. *Doctrina Peronista*. Buenos Aires, 1948, 119.p.
35. *Habla Perón*. Ediciones Argentinas, Buenos Aires, 1949, 107.p.
36. *Habla Perón*, 107.p.
37. *Habla Perón*, 80.p.
38. Juan Domingo Perón (1973). *La Tercera Posición*, Buenos Aires, 119.p.
39. *Doctrina Peronista*, 98.p.
40. *Doctrina Peronista*, 98.p.